

GÖTEBORGS UNIVERSITET

”Man kan blanda pojkar och flickor i samma grupp!”
En jämställdhetsstudie på förskolan och i grundskolans lägre klasser

Hezary Eriksson
Maha Tatlian

Inriktning: LAU390

Handledare: Ninni Trossholmen

Examinator: Signe Bremer

Rapportnummer: VT12 1120 8

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: ”Man kan blanda pojkar och flickor i samma grupp!”. En jämställdhetsstudie på förskolan och i grundskolans lägre klasser

Författare: Hezary Eriksson, Maha Tatlian

Termin och år: VT 2012

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Ninni Trossholmen

Examinator: Signe Bremer

Rapportnummer: VT12 1120 8

Nyckelord: Genus, jämställdhet, skola, förskola, lärare, pedagoger, elever, flickor, pojkar

Syftet med vår undersökning har varit att studera jämställdhetsarbetet i skolan. Vår huvudfrågeställning var: Fungerar jämställdhetsarbetet på förskolan och i grundskolans lägre klasser? Vi ville se hur pedagogerna förhåller sig till jämställdhetsfrågor och hur de agerar i mötet med eleverna. För att kunna besvara frågeställning och syfte har vi med kvalitativ ansats intervjuat sju pedagoger och två rektorer på förskolan och skolan. Vi har kompletterat intervjuerna med observationer. Vi har studerat skolans styrdokument och forskning inom jämställdhetsområdet.

Vår studie visar att styrdokumentens mål om att aktivt verka för jämställdhet och att motverka traditionella könsroller inte är uppfyllda varken på den undersökta förskolan eller i den undersökta skolan. Intervjuer och observationer visar att det bland skolpersonalen finns en viss ambition för jämställdhetsarbete. Det finns dock både på förskolan och i skolan en bristande kunskap både om styrdokument och om genuspedagogik även om det på förskolan finns en något bättre kunskap än i skolan. På grund av bristande kunskaper agerar pedagogerna ibland istället på ett sätt som främjar traditionella könsroller. Vår studie visar att de pedagoger som mest arbetar för jämställdhet är de som själva fortbildat sig inom genuspedagogik. För att jämställdhetsarbetet skall bli mera framgångsrikt behöver pedagogerna förbättra sina kunskaper både om styrdokument och om genuspedagogik. Vidare behöver rektorerna engagera sig i jämställdhetsarbetet på ett mera konkret sätt.

Förord

Skolans styrdokument slår fast att förskolan och skolan skall verka för jämställdhet och motverka traditionella könsmönster. Vi har under vår utbildning i flera kurser kommit i kontakt med denna fråga. Men det är först när vi mera i detalj studerat ämnet som vi förstått hur viktig jämställdhetsfrågan är för skolan och för samhället. Nu har vi insett hur mycket mera som behöver göras för att nå en jämställd skola och ett jämställt samhälle.

När vi nu är klara med vårt arbete vill vi tacka alla respondenter som välvilligt gett oss en del av sin tid till intervjuer och som låtit oss göra observationer på förskolan och i skolan. Utan att få ta del av era tankar och följa ert arbete hade vi inte kunnat göra vår undersökning. Tack för att ni tog er tid!

Vi vill tacka vår handledare Ninni Trossholmen för värdefulla kommentarer och konstruktiv kritik! Genom hennes råd har vi kunnat gå vidare när vi känt att vi kört fast. Hon har även gett oss tips på litteratur och andra källor som vi haft stor användning för i vårt arbete.

Slutligen vill vi tacka våra familjer som under arbetets gång stöttat oss och gett oss hopp i stunder av uppgivenhet. Tack för att ni finns!

Göteborg den 21 maj 2012

Hezary Eriksson
Maha Tatlian

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
2 Syfte och problemformulering	2
3 Teoretisk anknytning och tidigare forskning	2
3.1 Definitioner	2
3.2 Jämställdhet i samhället	4
3.3 Vad säger skolans styrdokument?	5
3.4 Jämställdhet i skolan	6
3.5 Genusbegreppet och forskning i skolan	8
3.6 Genusforskning sett ur ett historiskt perspektiv	9
3.7 Sammanfattning av de teoretiska utgångspunkterna	10
4 Design, metoder och tillvägagångssätt	10
4.1 Intervju	11
4.2 Observationer	11
4.3 Etiska regler	11
4.4 Urval	12
4.5 Studien tillförlitlighet	12
5 Resultat och analys	13
5.1 Förskolan, förskolans pedagoger och rektor	13
5.2 Resultat – intervjuer, observationer på förskolan	14
5.3 Analys – pedagoger och rektor på förskolan	17
5.4 Skolan, skolans pedagoger och rektor	19
5.5 Resultat – intervjuer, observationer på skolan	20
5.6 Analys – pedagoger och rektor på skolan	23
6 Diskussion	25
6.1 Våra frågeställningar	25
6.2 Vad kan vår undersökning tillföra skolan och lärarutbildningen?	27
6.3 Vad kan ytterligare göras för att förbättra jämställdhetsarbetet?	27
6.4 Vidare forskning	28
Litteraturlista	29
Styrdokument	30
Internetkällor	30
Bilaga - Intervjufrågor	

1 Inledning

I januari 2012 utgavs Jesper Lundqvists bok "Kivi och Monsterhund", en barnbok som använder "hen" som könsneutralt pronomen. I svenska språket används annars han eller hon som personligt pronomen. Boken gav upphov till en livlig debatt i massmedia. De som argumenterade för menade att en sådan eliminering av könsbestämda pronomen kan påverka jämställdheten positivt. Andra debattörer underströk att de kulturer och språk som redan har könsneutralt pronomen inte är mera jämställda än vår. Hen har till och från debatterats sedan 1994 då Hans Karlgren i Svenska Dagbladet förslog hen som ett "könsneutralt pronomen för vissa skrivsituationer" (Svenska Dagbladet 2012-03-08). Den livliga debatten visar att jämställdhet än i dag är ett kontroversiellt ämne. Å ena sidan verkar det finnas en uppfattning att Sverige kommit långt i jämställhetsarbetet, t.o.m. omnämns i FN. Å andra sidan tycks det finnas en uppfattning att man bara kommit en bit på väg och att det ännu finns mycket att göra inom detta område (Svaleryd 2002:39).

Jämställdhet är ett politiskt mål i det demokratiska Sverige. Det övergripande målet är att kvinnor och män skall ha samma makt att utforma samhället och sina egna liv. I målet ingår makt och demokrati. Var och en skall ha möjlighet att pröva olika vägar i livet. Både kvinnor och män ska bli respektfullt bemötta för vad de gör (SOU 2005:66). För skolan finns ett övergripande mål: Jämställdhet råder när flickor och pojkar har samma makt och möjlighet att påverka skolan, det egna lärandet och den egna utvecklingen (SOU 2010:99). Elevernas syn på vad som är kvinnligt och manligt formas i skolan och därför bör förskolan och skolan arbeta för jämställdhet. Styrdokumentet både för förskolan, Lpfö 98 (reviderad 2010) och för grundskolan, Lgr 11 beskriver att man från skolans sida aktivt skall arbeta med jämställhetsarbetet. Förskolan och grundskolans lägre klasser kan tänkas vara speciellt viktiga eftersom barnen tidigt formas av sin omgivning. Pedagogen som barnet möter blir den som hjälper barnet att bygga sin bild av det offentliga samhället (Svaleryd 2002:32).

Under vår verksamhetsförlagda undervisning har vi observerat att pojkar ofta lekt lekar som varit mera livliga medan flickor ofta lekt lugnare lekar. I klassrumsmiljö har vi upplevt att pojkar varit mera pratsamma medan vi upplevt flickor som mera tystlåtna. Vi har under vår högskoleförlagda undervisning kommit i kontakt med forskning som visar att pojkar inte alltid "hänger med" i undervisningen och generellt sett presterar sämre i skolan än flickor (SOU 2010:51). Detta resulterar bl.a. i sämre kunskaper och slutbetyg för pojkar och stereotypa och könsbundna yrkesval både för flickor och för pojkar. I och med jämställdhetsdebatten förorsakad av hen och våra erfarenheter från våra studier började vi fundera över varför jämställhetsarbetet i skolan inte verkar fungera så som det var tänkt. Hur mycket påverkar pedagogerna i förskolan och skolan genom sitt förhållningssätt till pojkar och flickor jämställdheten mellan dessa grupper? Kan pedagogernas medvetna eller omedvetna förhållningssätt bidra till att flickor och pojkar redan i förskolan och skolan kategoriseras i olika grupper och behandlas olika?

Vi var speciellt intresserade av hur jämställdhetsarbetet bedrivs på förskolan och på grundskolans lägre klasser. De tidiga skolåren kan ha en avgörande betydelse för hur eleverna kommer att påverkas i jämlikhetsfrågor. Just pedagogernas samtal och agerande tillsammans med barnen ger upphov till insikter och kunskaper som barnen formas av (Säljö 2000:47). Hur aktivt arbetar man med jämställdhetsarbete? Vi ville intervjua pedagoger för att undersöka hur de resonerar om detta. Vi valde att arbeta utifrån en kvalitativ ansats (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud 2007:284). Som ett komplement till intervjuerna ville vi göra observationer i fält. Då vi är två studenter som gör denna undersökning fördelade vi arbetet så att en av oss undersökte förhållandet på förskolan medan den andra undersökte grundskolans lägre klasser.

Utöver skolan påverkas barn och elever givetvis i sina uppfattningar av annan omgivande miljö. Vi kan anta att föräldrar, andra vuxna, andra syskon och kamrater på fritiden har en sådan påverkan. Massmedia och reklam riktad till barn m.m. har ytterligare påverkan. Vi valde att göra vår studie i skolmiljö. Hur mycket annan omgivande miljö än skolmiljö påverkar barn och elever låg därför utanför vår studie.

2 Syfte och problemformulering

Vi ville ta reda på hur långt man kommit med jämställdhetsarbetet i skolorna. För att kartlägga detta ville vi undersöka hur pedagogerna förhåller sig när de pratar om flickor respektive pojkar på en förskola och i en grundskolas lägre klasser. Vi ville även veta hur pedagogerna agerar i verkliga situationer när de arbetar sett ur ett jämställdhetsperspektiv. Vår huvudfrågeställning blev:

Fungerar jämställdhetsarbetet på förskolan och i grundskolans lägre klasser?

Denna fråga kunde vi dela upp i några följdfrågor:

- Hur förhåller sig pedagogerna till jämställdhetsfrågor när de pratar om flickor och pojkar?
- Hur agerar pedagogerna i mötet med eleverna sett ur ett jämställdhetsperspektiv?
- Finns det skillnader i pedagogernas förhållningssätt och agerande när det gäller förskolan och när det gäller grundskolans lägre klasser?

3 Teoretisk anknytning och tidigare forskning

I detta avsnitt vill vi först förklara centrala begrepp som vi använder i texten. Sedan vill vi presentera vad forskningen skriver om jämställdhet, dels i samhället men framförallt i skolan och jämföra detta med skolans styrdokument. Vi vill sammanfatta hur forskningen beskriver genusbegreppet och betrakta genusbegreppet ur ett historiskt perspektiv. Slutligen vill vi göra en sammanfattning av våra teoretiska utgångspunkter.

3.1 Definitioner

För att läsaren lättare skall förstå vår text vill vi börja med att förklara hur vi definierar centrala begrepp. Vi kommer senare att använda begreppen när vi diskuterar de teoretiska utgångspunkterna och när vi analyserar vårt undersökningsmaterial.

Dikotomi

Syftar på föreställningar om att kvinnligt och manligt är uppbyggda som varandras motsatser. Flickor är inte som pojkar och tvärtom, t.ex. ”pojkar är bråkiga och flickor är lugna” (Wedin 2011:207).

Genus

Genus kommer från det engelska ordet gender och betecknar det sociala och kulturella könet. Med det menas de föreställningar som finns i vårt samhälle om vad som är kvinnligt och manligt. Genus skapas hela tiden utifrån våra attityder och värderingar. Det får olika uttryck i olika miljöer, tidsepoker och i olika delar av världen (Ambjörnsson 2003:11-13).

Genusordningen

Beskriver den oftast osynliga och omedvetna ordning som särskiljer och sorterar kvinnor och män i samhället (Wedin 2011:206). Ofta kan det ha ett politiskt innehåll där man menar att det föreligger en orättfärdig maktfördelning mellan kvinnor och män (Wernersson 2009:9). I båda fallen menar man att genusordningen är något som har skapats av människor.

Genusperspektiv

Att anlägga ett genusperspektiv innebär att kritiskt granska och problematisera innehållet i verksamheten utifrån de föreställningar om kvinnligt och manligt som finns där (Wedin 2011:207).

Hegemoniska maskulinitetsidealet

Det manliga är det ideala och eftersträvansvärda. Därigenom blir det kvinnliga det som blir underordnat (Holm 2005:36).

Heteronormativitet

Heteronormativitet baseras på en princip om att det finns en hierarkisk skillnad där vissa livsstilar och kroppar privilegieras medan andra beskrivs som mindre önskvärda och mindre värdefulla (Butler 1991 i Bromseth & Darj 2010:29-30).

Jämlikhet

Jämlikhet är ett vidare begrepp än jämställdhet och med det avser man rättviseförhållandet mellan alla individer och grupper i samhället. Det kan röra sig om t.ex. religion, etnicitet, social tillhörighet, kön m.m. (Svaleryd 2002:36).

Jämställdhet

Betecknar ett mål, en vision, för samhället där kvinnor och män skall ha samma makt att forma samhället och sitt eget liv (Svaleryd 2002:36).

Kön

Ordet kön betecknar det biologiska könet, kroppen (Svaleryd 2002:29).

3.2 Jämställdhet i samhället

Jämställdhet är en mänsklig rättighet som har sitt ursprung i FN:s allmänna förklaring av mänskliga rättigheter från 1948. Jämställdhet är ett mål eller en vision och kan definieras som att kvinnor och män skall ha samma makt att forma samhället och sina egna liv (Svaleryd 2002:36). Jämställdhet kan sägas både ha en kvantitativ och en kvalitativ aspekt. Med kvantitativ menas att man eftersträvar jämn fördelning mellan män och kvinnor. Med kvalitativ menas att både kvinnors och mäns erfarenheter och kunskaper tas tillvara och att de får lika möjligheter till makt och påverkan (Wedin 2011:18). Kategorin kvinnor har inte samma makt och ställning som kategorin män, men enskilda kvinnor kan inneha maktpositioner och ställning långt över genomsnittet för män. Några kriterier, men inte alla, för vad som konstituerar ett jämställt samhälle är alltså uppfyllda (Wernersson 2009:25).

För att kunna bedriva ett framgångsrikt jämställdhetsarbete behövs det kunskap om hur jämställdhet och ojämställdhet skapas. När det gäller forskning är det teorier om genus, queer och intersektionalitet som lämnar värdefulla bidrag till jämställdhetsarbetet (Wedin 2011:47). Ett forskningsområde som går ut på att studera sexuella praktiker där den heterosexuella normen starkt ifrågasätts kallas för queer-teori. Queer-teori är en blandning av studier som kritiskt granskar det heteronormativa. I Sverige är det bl.a. inom etnologi och genusvetenskap som dessa studier bedrivs. Queer-forskningen gör det möjligt att omkonstruera relationerna mellan makt, sanning och begär (Lenz Taguchi 2004:77-78).

Intersektionalitet är ett begrepp som beskriver hur normer skapas i samverkan mellan olika kategorier som kön, etnicitet, social klass, sexualitet och funktionshinder (Wedin 2011:207). Olika maktordningar som är beroende av varandra samverkar. Ambjörnsson (2003) visar i sin undersökning hur flickor på samhällsvetenskapliga programmet upplevde "hora" som det värsta man kan bli kallad för. Flickorna på barn- och ungdomsprogrammet igen använde "hora" och "fitta" på ett lekfullt sätt om varandra. Genom sin klasstillhörighet ansåg de sig ha svårt att leva upp till normen för hur en tjej skulle vara på skolan. De visste att de riskerade att bli sedda som horor av andra på skolan och genom att leka med orden blev orden inte så laddade (Ambjörnsson 2003:197-198).

Mellan män och kvinnor finns det oskrivna regler som gäller positioner, sysslor och funktioner i samhället. Vi har därför förutfattade förväntningar om män och kvinnor som är kulturellt nedärvda och styrda. Yvonne Hirdman är genusforskare och historiker. Hon beskriver detta som det stereotypa genuskontraktet där det finns en överenskommelse om mäns och kvinnors skyldigheter och rättigheter (Hirdman 2001:84).

Den australiensiske sociologen och maskulinitetsforskaren Robert Connell menar att maskuliniteter och femininiteter konstrueras (Dimenäs 2007:108-110) i relation till varandra. Den hegemoniska maskuliniteten upprätthåller patriarkatets makt och är den dominerande bilden av manlighet, vilken karaktäriseras av vit hudfärg, heterosexualitet, makt, auktoritet, aggression och teknisk kompetens. Dominansen är inte säkrad utan måste hela tiden vinnas. På så sätt kan ojämlikheten upprättbehållas.

3.3 Vad säger skolans styrdokument?

Hur skolans arbete med jämställdhet skall utformas finns beskrivet i styrdokument som skollag, diskrimineringslag, läroplaner och kursplaner.

3.3.1 Skollag och diskrimineringslag

Skollagen slår fast att:

Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt livslång lust att lära. Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. Utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor (SFS 2010:800, 1 kap. 4-5§).

Skollagen visar att skolans uppdrag dels är att förmedla den kunskap som är nödvändig för en medlem i samhället. Det andra uppdraget är att förmedla kunskaper om den värdegrund som det svenska samhället vilar på. Värdegrunden beskrivs vidare i läroplanerna. Kränkande behandling är kopplad till jämställdhet och finns beskriven i skollagen: ”Var och en som verkar inom utbildning ska främja de mänskliga rättigheterna och aktivt motverka alla former av kränkande behandling”. Vidare finns beskrivet: ”Huvudmannen ska se till att det varje år upprättas en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever”.

Diskrimineringslagen beskriver att:

En utbildningssamordnare som avses i 14§ ska vidta åtgärder för att förebygga och förhindra att något barn eller någon elev eller student som deltar i eller söker till verksamheten utsätts för trakasserier som har samband med kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning eller för sexuella trakasserier (SFS 2008:567, 3 kap.15§).

Skollagens och diskrimineringslagens innebörd är att varje förskola och skola varje år skall upprätta två olika planer med åtgärder som förhindrar och förebygger trakasserier och kränkande behandling. Dels en årlig plan för att motverka kränkande behandling enligt skollagen, dels en likabehandlingsplan för att motverka diskriminering enligt diskrimineringslagen. Lagstiftaren menar att dessa dock kan ingå i samma plan under förutsättning att planen upprättas årligen (Wedin 2011:33-34).

3.3.2 Läroplaner

Jämställdhet har funnits i läroplanerna sedan 1960-talet. I senare års utgåvor har jämställdhetsarbetet förtydligats. Jämställdhet ingår i skolans värdegrund som står att läsa i läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet: ”Människors okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla” (Lgr 11:7). Vidare finns beskrivet att: ”Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning. Sådana tendenser ska aktivt motverkas” (Lgr 11:7).

Läroplanen för förskolan, Lpfö 98, (reviderad 2010);

Vuxnas sätt att bemöta flickor och pojkar liksom de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma flickors och pojkars uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan skall motverka traditionella könsmonster och könsroller. Flickor och pojkar skall i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller (Utbildningsdepartementet 2010:5).

Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr 11;

Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den skall därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet (Utbildningsdepartementet 2011:8).

Båda läroplanerna understryker arbete för att motverka traditionella könsmonster. Det räcker således inte med att arbeta för jämställdhet. Skolan skall med andra ord *aktivt arbeta mot* traditionella könsmonster. Varje skola måste således ta ställning till hur ett sådant arbete skall ske. Att upprätta en plan för jämställdhetsarbetet bidrar till att uppnå ett sådant mål.

3.3.3 Kursplaner

I flera av grundskolans kursplaner finns hänvisningar till jämställdhet. I kursplanen för samhällskunskap finns beskrivet att undervisningen skall ge eleverna förutsättningar för att utveckla förståelse för jämställdhet. I kursplanen för idrott skall frågan om hur individens val av idrotter och fysiska aktiviteter påverkas av kön behandlas. I kursplanen för hem- och konsumentkunskap finns beskrivet att undervisningen skall bidra till att eleverna ges möjligheter till att reflektera över jämställdhet och arbetsfördelningen i hemmen. Det finns dock kursplaner för grundskolan som saknar jämställdhetsperspektiv, t.ex. för ämnet svenska (Utbildningsdepartementet 2011, kursplaner).

3.4 Jämställdhet i skolan

Jämställdhet infördes i läroplanerna på 1960-talet. Attityderna till jämställdhetsfrågor har markant ändrat sig sedan dess. De flesta lärare, kvinnliga som manliga är positiva till jämställdhetsarbete. Samtidigt visar forskningen att mycket återstår att göra innan pojkar och flickor är jämställda i skolan. Studier visar att lärarna har olika kommunikationsmönster för pojkar och flickor. Det finns bl.a. en tydlig tendens att lärare vänder sig mera till pojkar än till flickor (Imsen 2006:179).

3.4.1 Jämställdhet i förskolan

Forskning visar att traditionella könsroller och stereotypa könsmonster skapas i förskolan (SOU 2006:75). Det sker genom förhållningssätt, ramar och strukturer som speglar uppfattningar om genus vid olika tidsepoker. I sagornas värld ser man utifrån, ofta med "prinsens" blick och skapar berättelser om flickor som Törnrosa, Snövit, Askungen och Prinsessan på ärten (Wernersson 2009:68-69). Förskolans leksaker stimulerar pojkar till aktivitet, konstruktion och makt medan leksaker för flickor ofta är färdiga redskap och många gånger imitationer av köksredskap och hemutrustning (Svaleryd 2002:73). Personal på förskolan tar ofta positioner som bekräftar traditionella könsroller (SOU 2006:75).

3.4.2 Jämställdhet i grundskolan

Pojkar favoriseras under lektionerna i skolan. De får mer uppmärksamhet och de tas mer på allvar i diskussioner än flickorna. Även genom att välja ett innehåll i undervisningen som mera intresserar pojkarna favoriserar lärarna pojkarna (Imsen 2006:179-180).

I grundskolan i gymnastik och idrott är könsskillnaderna fortfarande stora. Flickor ägnar sig i stor utsträckning åt oorganiserad idrott som jogging, balett och dans. En del flickor går in i pojkidrotter men inte tvärtom. Ett exempel på detta är fotboll. Samtidigt upprätthålls det maskulina hegemoniska maskulinitetsidealet som det eftersträvansvärda (Imsen 2006:185). När eleverna på högstadiet får välja tillvalsämnen följer flickor och pojkar traditionella könsmonster. Eleverna verkar vara präglade av sina föreställningar om framtida yrkesval (Imsen 2006:186).

Berit Ås, professor i socialpsykologi har utvecklat en teori om härskartekniker. Hon har beskrivit olika härskartekniker (Wedin 2011:59-61). Härskartekniker kan utövas både av vuxna och av barn och de är ett hinder för jämställdhetsarbetet. Dessa kan uttryckas medvetet eller omedvetet. En av härskarteknikerna är osynliggörande en annan är förlöjligande. Pojkarnas dominerande beteende i klassrummet kan betecknas som en härskarteknik (Imsen 2006:182). Lärarnas medvetna eller omedvetna beteenden i klassrummet kan bidra till att härskartekniker kan upprätthållas.

3.4.3 Läroböcker

Sagoböcker för förskolan bygger på en särartsideologi där det kvinnliga och det manliga hålls åtskilt och där flickor och pojkar beskrivs ha olika intressen och behov (Wernersson 2009:69). I grundskolans läroböcker i matematik och fysik förbises ofta kvinnors existens. Både i exempel och i frågeställningar relateras till män eller pojkar (Imsen 2006:183-184). På samma sätt behandlar läromedel i historia och samhällskunskap till övervägande del män eller exempel där män och pojkar ingår. Om kvinnor omnämns har de oftast en roll som bifigur (SOU 2010:10, SOU 2010:33).

3.4.4 Konsekvenser av ojämlikhet i skolan

Forskning visar att flickor i större utsträckning än pojkar känner stress av skolarbetet (Wedin 2011:82). Flickor i de yngre tonåren visar en ökad sårbarhet med psykiska problem som ångslan, depressiva symptom och ätstörningar (SOU 2010:79). De traditionella könsmonstren bidrar till att flickor speciellt under gymnasietiden har en negativ uppfattning om sin kropp (Ambjörnsson 2003:173). Könsskillnaderna i skolan är inte enbart till flickornas nackdel. Samtidigt som pojkarna är de som får mest uppmärksamhet i klassrummet visar studier att flickorna presterar bättre i nästan samtliga skolämnen (Holm 2005:27, SOU 2010:51).

3.5 Genusbegreppet och genusforskning i skolan

Simone de Beauvoir var en feministisk filosof som har skapat den klassiska formuleringen att kvinna är inget man föds till utan något man blir (de Beauvoir 2002 [1949]:325). Hon menade att man behövde skilja på det kön man som kvinna föds till och på omvärldens förväntningar om vad som är kvinnligt. På 1980-talet började man använda begreppet genus inom den tidens kvinnoforskning (Hirdman 2001:11). Genus är vad det kulturella arvet och det sociala systemet format oss till. Begreppet genus fokuserar på relationen mellan könen, mäns och kvinnors beteenden, sysslor och vad som anses som manligt och kvinnligt. Man talar om att genus är konstruerat, det är resultatet av våra egna mänskliga påfund (Hirdman 2001:12). Vi har alla växt upp i ett samhälle präglad av synliga eller osynliga föreställningar om könen. T.ex. kan nyfödda barn identifieras i färgkoder där blått betyder pojke och rosa betyder flicka.

Yvonne Hirdman är historiker och genusforskare. Hon menar att genussystemet särskiljer människor på två sätt, horisontellt och vertikalt (enligt Dimenäs 2007:110). Det första innebär att kvinnor och män ses som två dikotoma grupper som separeras i verksamheter om kvinnligt och manligt. Det andra innebär att kvinnor och män intar olika positioner där männen har de fördelaktigaste positionerna. Det manliga utgör normen och är det som är eftersträvansvärt. Då blir kvinnligt det som är avvikande och som har lägre status. Hirdman menar vidare att våra uppfattningar om vad som är typiskt manligt och typiskt kvinnligt visar sig på tre olika nivåer vilka är det individuella könet d.v.s. vår erfarenhet av att vara kvinna eller man, det strukturella könet d.v.s. arbetsfördelningen utifrån kön och slutligen det symboliska könet, d.v.s. våra föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt. Hierarkier skapas och återskapas oavbrutet på det tre nivåerna (Dimenäs 2007:110).

Socialantropologen Fanny Ambjörnsson har gett ut ”I en klass för sig: Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer” (2003). Hon beskriver att genusbegreppet har gjort det lättare att tala om kvinnor och män, kvinnligt och manligt utan att behöva mena biologiska skillnader (Ambjörnsson 2003:12). Hon studerade bl.a. hur mycket pojkar och flickor tar plats i klassrummet. Medan flickor oftast räckte upp handen när de ville svara tog pojkarna ofta ordet direkt. Vilket ämne det rörde sig om hade inverkan på vilka som var mest aktiva. Om det rörde sig om livsfrågor, kvinnors roll i historien eller skillnader mellan kvinnor och män var flickorna mest aktiva. I nästan samtliga övriga ämnen var pojkarna mest aktiva (Ambjörnsson 2003:59).

Inga Wernersson är professor i pedagogik. Hon är redaktör för antologin ”Genus i förskola och skola. Förändringar i policy, perspektiv och praktik” (2009). Hon har via undersökningar på förskolor och skolor studerat och sammanställt hur genusfrågor uppfattas och tillämpas i skolmiljö. Hon belyser hur förändrade samhällsförhållanden påverkat genusordningen och därmed situationen på förskola och skola. Hon undersöker bl.a. hur pedagogerna på förskolan och skolan uppfattar ”jämsällldhet”. Pedagogerna svarar att ”jämsällldhet är en likhet” eller ”jämsällldhet är balansering av olikhet”. ”Dessa uppfattningar motsvarar de två klassiska antagandena om köns-/genusordningens grund: Likhet som snedvridits av makt och tradition respektive genuin, kanske biologiskt baserad, särart” (Wernersson 2009:38).

Eva-Karin Wedin är genuspedagog och har mångårig erfarenhet av läraryrket. Hon gett ut ”Jämsällldhetsarbete i förskola och skola” (2011) med avsikt att sprida kunskap för att kunna bedriva ett givande jämsällldhetsarbete i förskola och skola. Hon menar att just kunskap om hur jämsällldhet och ojämsällldhet skapas är en förutsättning för ett framgångsrikt jämsällldhetsarbete. Hon skriver att kategoriseringen kvinna och man är en av de viktigaste

sorteringsmekanismerna som vi har. Våra föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt blir därför avgörande för hur vi uppfattar andra människor. Genusnormerna blir då som ett filter genom vilket vi silar informationen om kvinnor och män (Wedin 2011:49-50). Genus iscensätts utifrån våra föreställningar om hur kvinnor och män, flickor och pojkar skall vara. Detta innebär att genus är något som går att förändra. ”Genom att ifrågasätta och bearbeta de könsmonster som görs hos barn och elever, går de att vidga, omförhandla och överskrida” (Wedin 2011:53).

Janne Bromseth är lärare och forskare vid Centrum för genusstudier och Frida Darj är genusvetare och projektledare vid RFSL Ungdom. De är redaktörer för antologin ”Normkritisk pedagogik – Makt, lärande och strategier för förändring”(2010). Internationell forskning från 1990-talet och svensk forskning från 2000-talet med utgångspunkt i feministisk forskning och queerteoretiskt perspektiv har visat att skolan är en viktig arena för skapandet av normer och speciellt av heteronormativ ordning (Bromseth i Bromseth & Darj 2010:29). För att kunna upprätthålla en position som norm måste man skapa gränser till det som inte är norm. I skolan skapas berättelser med heterosexuell utgångspunkt där vissa riktningar och vägar premieras medan andra tystas ner (ibid.:31). Queerteorin har som utgångspunkt att ifrågasätta och förändra normer för genus och sexualitet. Genom att vidga synsättet kan teorin användas för att ifrågasätta och förändra i andra sammanhang. Med normkritisk pedagogik menas att arbeta på ett normbrytande sätt där man är kritisk till olika lärosituationer. Eftersom normer är något man lär in, finns det också möjlighet att utmana och lära om (Sörensdotter i Bromseth & Darj 2010:135-136).

På den svenska regeringens uppdrag har man gjort flera utredningar som berör genusfrågor och jämställdhet på förskolan och skolan. Delegationen för jämställdhet i förskolan skriver i sitt slutbetänkande (SOU 2006:75) att förskolans personal istället för att motverka traditionella könsroller och könsmonster kan stärka dessa. Delegationen för jämställdhet i skolan skriver: ”Snarare behöver skolans personal få hjälp med att synliggöra hur de egna konkreta handlingarna i skolans vardagsarbete har betydelse för jämställdheten i skolan: I skolans vardag måste olika former av könsstereotyper bemötas och inte bekräftas” (SOU 2009:64). Delegationen för jämställdhet i skolan skriver i sitt slutbetänkande att grundskolan inte är jämställd. Flickor och pojkar har inte samma möjligheter till utveckling och lärande i skolan (SOU 2010:99).

3.6 Genusforskning sett ur ett historiskt perspektiv

Den teoretiska debatten om kvinnoforskningen tog fart på 1970-talet. Kvinnoforskningen hade en nära relation till den nya kvinnorörelsen. Man fann likheter mellan klassfrågan och kvinnofrågan. Vissa ville sätta kvinnofrågan främst, andra klassfrågan och en tredje grupp ville kombinera dessa två. När klassfrågan senare kom att få en mindre betydelse kom diskussionerna istället att kretsa runt makt, språk och diskurser. På 1980-talet gav den amerikanske forskaren Joan W. Scott ut en bok där hon ville använda begreppet genus som ett redskap i historisk forskning. Hennes perspektiv har kallats för poststrukturalistisk teoribildning. Denna har fått stort inflytande på den svenska forskningen.

Den svenska historikern och professorn Christina Carlsson Wetterberg grundar sig på den poststrukturalistiska forskningen men är samtidigt kritisk mot denna. Människors position och identitet bestäms även av andra sociala relationer i samhället och kan inte enbart belysas ur ett genusperspektiv. Den poststrukturalistiska kritiken under tidigt 2000-tal påverkade forskningen ytterligare och man påpekade bl.a. på hur konstruktionen av kvinnan i

genushistorisk forskning utgått ifrån den vita heterosexuella medelklasskvinnans situation. Likaså hade man ofta förbisett invandrarkvinnors situation och försummat att problematisera begreppet etnicitet (Carlsson Wetterberg & Jansdotter 2004:5-9).

De senaste årens genushistoriska forskning karaktäriseras av debatt, mångfald och nyorientering. Det utkommer ständigt nya böcker och avhandlingar inom genusforskningen. Genusforskningen har förnyat historieforskningen och de poststrukturalistiska teorierna har ställt genushistorikerna inför nya utmaningar genom att problematisera begrepp som makt, språk och kunskap (Carlsson Wetterberg & Jansdotter 2004:10).

3.7 Sammanfattning av de teoretiska utgångspunkterna

Här vill vi summera den teoretiska förståelse som vår undersökning vilar på. Arbete för jämställdhet är ett politiskt mål både internationellt och i Sverige. Skolans styrdokument beskriver tydligt målen för jämställdhet i skolan. Det finns på skolan en ambition att arbeta för jämställdhet. Forskningen visar dock att det bland pedagoger finns invanda föreställningar om genusfrågor som fortfarande i stor utsträckning styr arbetet. Det hegemoniska maskulinitetsidealet är det rådande och eftersträvansvärda. Därigenom blir det kvinnliga det som blir underordnat. Genus konstrueras både på förskola och i skola. Vi kommer att analysera intervjuerna ur informanternas bestämda sätt att tala om och tillämpa jämställdhet. Vi kommer då att använda fenomenografin som stöd för vår analys (Stukát 2005:33-34). Se vidare avsnitt 4 ”Design, metoder och tillvägagångssätt”.

4 Design, metoder och tillvägagångssätt

I detta avsnitt vill vi beskriva vilka metoder vi använt för att samla material till studien och hur vi gjort vårt urval när vi valt förskola och skola. Vidare vill vi beskriva de etiska regler vi tillämpat i vårt arbete. Slutligen vill vi ta upp frågor om studiens tillförlitlighet.

Etnologiskt fältarbete innefattar så gott som alltid intervju. En kvalitativ intervju ger möjlighet att gå på djupet då det, beroende på situationen, finns möjlighet att ställa följdfrågor (Kaijser & Öhlander 2011:89). Vi valde intervju som vår viktigaste metod att samla material till vår undersökning. Vi bedömde att just intervju är det bästa sättet att undersöka hur pedagoger och rektorer förhåller sig till genusfrågor och jämställdhetsarbete. För att få en uppfattning om hur pedagogerna agerar på förskolan och skolan ville vi komplettera intervjuerna med observationer i fält. Genom olika angreppssätt får man en mer nyanserad helhetsbild. Kaijser och Öhlander (2011:292) talar om s.k. triangulering. På så sätt kunde vi verifiera eller falsifiera intervjupersonernas utsagor. Observationer kan ibland dessutom ge helt nytt material som intervjuer inte ger.

En variant av kvalitativt angreppssätt är den s.k. fenomenografin. Man intresserar sig för hur ett fenomen uppfattas av människor. Vilka olika sätt att tänka finns det om något specifikt? Man vill således beskriva hur något uppfattas istället för hur något är. Efter transkribering av ett antal personers uttalanden försöker man finna likheter och olikheter i svaren. Så småningom framträder ett mönster som gör att man kan kategorisera uppfattningar (Stukát 2005:33-34). Vi har använt detta angreppssätt när vi analyserat vårt material.

4.1 Intervju

Intervjuer kan vara lämpliga t.ex. då man vill veta hur människor själva uppfattar sin värld (Esaiasson m.fl. 2007:285). En intervju kan antingen vara strukturerad där intervjuaren använder ett fastställt intervjuschema eller ostrukturerad där frågorna ställs i den ordning som passar situationen (Stukát 2005:39). En ostrukturerad intervju ger möjlighet att komma längre och nå djupare. En strukturerad intervju har fördelen att man lättare kan jämföra olika intervjuer med varandra. Våra intervjuer var en blandning mellan dessa två typer av intervjuer. Vi spelade in intervjun på band och transkriberade intervjun oftast samma eller nästpåföljande dag.

För att besvara huvudfrågeställning och följdfrågor konstruerade vi ett antal frågor riktade till våra respondenter. Intervjufrågorna finns med som Bilaga – Intervjufrågor. För att bättre kunna bedöma om det finns olikheter och likheter mellan respondenterna ville vi först ta reda på vissa uppgifter om dem. Vi ville få reda på respondenternas bakgrund för att kunna dela upp dem i grupper om kvinnliga och manliga pedagoger, yngre och äldre pedagoger samt pedagoger med nyare och äldre utbildning. Vi ville konstruera så få direkta frågor som möjligt. I de fall vi ställde direkta frågor ville vi ställa dem senare under intervjun. Vi ville börja med frågor där respondenten fritt kunde resonera om något ämne. T.ex. för att få svar på våra frågeställningar om hur jämställdhet fungerar behövde vi få reda på hur kunniga respondenterna är om genusfrågor och läroplaner. Vi var här tvungna att ställa direkta frågor. Istället för att först börja med dessa kunskapsrelaterade frågor började vi med att ställa frågor baserade på åsikter. Vi ville begränsa att frågornas ordningsföljd skulle påverka svaren (Esaiasson m.fl. 2007:280). Vi frågade först vad respondenterna anser om skillnader mellan flickor och pojkar och om utmaning med att arbeta med flickor och pojkar. Respondenten behövde då inte börja med att redovisa sina kunskaper. Istället för att direkt fråga om det finns en likabehandlingsplan valde vi att fråga om de ansåg att det behövs skriftliga regler för jämställdhetsarbetet.

4.2 Observationer

Våra observationer kan beskrivas som platsbaserade observationer. Vi har inte arbetat som deltagande observatörer utan endast som observatörer (Kaijser & Öhlander 2011:120-124). Under våra observationer har vi tittat på pedagogernas interaktion med elever och barn. Vi försökte observera olika situationer som klassrumsmiljö, styrd lek och fri lek inomhus och utomhus och interaktioner under rasterna. Vi kunde under flera dagar fritt röra oss i förskolan och skolan och observera de situationer som inträffade. Under vår vistelse noterade vi situationer som vi tyckte hade relation till genusfrågor och till jämställdhetsarbete. Vi försökte speciellt följa och observera de pedagoger som vi tidigare intervjuat. En speciell observation vi ville göra var att under en lektion notera hur mycket av pedagogens uppmärksamhet som riktades till flickor och hur mycket som riktades till pojkar (Stukát 2005:52). Eftersom det på förskolan inte förekom lektionsbunden undervisning kunde vi bara göra en sådan observation på skolan.

4.3 Etiska regler

Vi har valt att följa Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (Vetenskapsrådet 2012) när vi gjort vår studie. På Vetenskapsrådets hemsida finns information om fyra individskyddskrav som är aktuella vid forskning när det gäller enkät-, intervju- eller observationsundersökningar. Dessa fyra krav är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och

nyttjandekravet. Vi har därför inför våra intervjuer och observationer informerat om vad syftet med vår studie är. Vi har förklarat att deltagande i studien är frivilligt och att personerna när som helst kan välja att avsluta sin medverkan.

Personerna som deltog i intervjuerna gav oss sitt samtycke till att intervjun spelades in. De personer som förekommer i observationerna har likaså samtyckt till att vi noterat deras agerande. Vi garanterade dem att materialet endast skulle användas i vårt arbete. Vi har anonymiserat deltagarna genom att ge dem fingerade namn. De två skolornas namn är inte nämnda för att undvika möjligheten att kunna förknippa dem med vår studie.

4.4 Urval

Vi kontaktade skolor där vi gjort vår verksamhetsförlagda undervisning och andra skolor där vi tidigare arbetat som vikarier. Slutligen fick vi möjlighet att göra vår undersökning på två skolor i Göteborgsområdet. I vår frågeställning ville vi jämföra förskolan med grundskolans lägre klasser. På den ena skolan har därför förskolan varit i fokus och på den andra skolan har grundskolans lägre klasser varit i fokus. Rektor som leder verksamheten har stort inflytande på vilka frågor som prioriteras i det dagliga arbetet. Vi ville därför intervjua både rektor och pedagoger. För att vi skulle få tillräckligt med material att arbeta med planerade vi först att intervjua fem pedagoger och en rektor på förskolan och skolan. För att få material där vi kunde göra jämförelser planerade vi att intervjua både manliga och kvinnliga, yngre och äldre samt pedagoger med nyare och äldre examen. Vi blev dock beroende av hur många personer som var tillgängliga och av hur många som slutligen ville delta i undersökningen. På förskolan fick vi möjlighet att intervjua sammanlagt tre pedagoger och en rektor. På grundskolan kunde vi intervjua sammanlagt fyra pedagoger och en rektor. Vi försökte komplettera intervjuerna med observationer av den aktuella respondenten i den mån det var möjligt. Totalt har vi 28 sidor transkriberad text från intervjuer och observationer.

4.5 Studiens tillförlitlighet

Vid vetenskapliga undersökningar brukar man diskutera hur tillförlitlig den aktuella studien är. Alla undersökningar har brister (Stukát 2005:125). Vid frågeundersökningar är det svåraste att formulera korrekta frågor (Esaiasson m.fl. 2007:272). När det rör sig om en kvalitativ studie är denna starkt beroende av intervjuarens förmåga, färdigheter och psykologiska kunskap. Samtidigt är en kvalitativ studie tidskrävande och man kan inte hantera särskilt många respondenter. En central punkt är att resultatet vid en kvalitativ intervju till stor del beror på personen som tolkat intervjun (Stukát 2005:32).

4.5.1 Reliabilitet

Vid undersökningar brukar man tala om hur noggrann undersökningen är. Då vi använt ett frågeformulär med förbestämda frågor bör intervjuerna ge viss repeterbarhet. På samma gång är en kvalitativ intervju beroende av våra tolkningar av svaren och av de eventuella följdfrågor dessa gav. Vi var två personer som gjorde intervjuerna och vi kan eventuellt tolkat svaren på olika sätt. Inom kvalitativ forskning är det inte alltid möjligt att ha exakt samma frågor, reliabilitet blir istället en bedömningsgrund (Kaijser & Öhlander 2011:290).

4.5.2 Validitet

När man vill beskriva hur väl man mäter det man vill mäta talar man om validitet. Täcker resultatet det man ville mäta? Kvalitativa intervjuer sägs ge en hög grad av validitet eftersom intervjuaren kan gå på djupet med det som undersöks (Kajiser & Öhlander 2011:290). Det finns samtidigt en risk för att informanterna inte vill visa sina brister och därför ger osanna svar (Stukát 2005:128). Basera på detta kan vi inte med säkerhet bedöma validiteten för vår undersökning.

4.5.3 Generaliserbarhet

När man gjort en studie vill man resonera kring vem de resultat man får kan handla om, d.v.s. i vilken utsträckning studien är generaliserbar. Faktorer som påverkar generaliserbarheten kan vara att urvalet inte är representativt eller att man har för liten undersökningsgrupp (Stukát 2005:129). Vi har intervjuat nio personer och gjort sex observationer på en förskola och en skola. Vi har bara fått tillgång till ett begränsat undersökningsmaterial. Vi gör därför inget anspråk på att vår studie skall vara generaliserbar för den svenska förskolan och skolan.

5 Resultat och analys

I detta avsnitt kommer vi först att presentera skolorna och våra respondenter. Sedan kommer vi att redovisa en sammanställning av resultaten från intervjuer och observationer. Slutligen kommer vi att analysera resultaten utifrån frågeställningar och teoretiska utgångspunkter. Vi börjar först med presentation, redovisning och analys för förskolan för att därefter göra samma genomgång för skolan.

Från början hade vi planerat att intervjua flera pedagoger än de som vi nedan redovisar. Vi hade för avsikt att intervjua fler manliga pedagoger från förskolan och fler klasslärare från grundskolans lägre klasser. Vi kunde snart konstatera att det på förskolan förutom rektor inte fanns manliga pedagoger att intervjua. När det blev aktuellt för intervjuer som vi bokat med klasslärare visade det sig att en del av dem inte hade möjlighet att delta. Vi blev begränsade till de respondenter som slutligen var tillgängliga. När vi intervjuade dem blev de på vissa frågor, bl.a. om genus och läroplaner, ganska fåordiga. För några respondenter blev då även svaren på övriga frågor ganska korta. Vi tolkade det som om flera av dem var osäkra på ämnesområdet och att de inte ville blotta sina bristande kunskaper.

5.1 Förskolan, förskolans pedagoger och rektor

Förskolan befinner sig i ett område i Göteborg där majoriteten av barnen själva och deras föräldrar är födda i Sverige. Förskolan har fyra avdelningar för barn 1-5 år. Förskolan har ca 80 barn och 15 pedagoger. Merparten av barnen kommer från närbelägna villa- och radhusområden. På förskolans hemsida beskriver man sin verksamhet. Man skriver att just på denna förskola ska alla barn känna trygghet och utveckla respekt för all för allt liv. Genom att barnen samarbetar med sina kamrater kan de utveckla social kompetens. Barnen leker och lär tillsammans då man har organiserat dem i grupper med barn från den egna och från andra avdelningar. På förskolans hemsida finns en länk till "Pedagogisk webbplats", men denna är inte i funktion. Det finns inget omnämnt om likabehandlingsplan.

Daniel	Daniel är rektor på förskolan sedan ungefär ett halvår. Han är 37 år och han är utbildad förskollärare och har arbetat som sådan i 13 år.
Anki	Anki är 47 år och hon har arbetat som förskollärare sedan hon blev examinerad år 1997. Hon har gått olika fortbildningskurser på Göteborgs Universitet, bl.a. inom genuspedagogik.
Kerstin	Kerstin är 25 år och hon har arbetat som förskollärare i 3 år. Hon har arbetat på samma förskola sedan hon blev klar med sina studier.
Sara	Sara är 48 år och hon har arbetat som förskollärare i 19 år sedan hon examinerades.

5.2 Resultat – intervjuer, observationer på förskolan

Nedan redovisar vi en sammanfattning av våra intervjuer och observationer på förskolan.

Vad tänker du på när du hör ordet genus?

Kerstin tänker på flickor och pojkar på förskolan och hur man som pedagog bemöter dem. Man skall inte prata om söta och vackra saker med flickor och tuffa saker med pojkar. På förskolan är det bra om det finns leksaker som passar både pojkar och flickor och inte bara till varje kategori. Sara tänker på kvinna och man som att vi har olika kroppar och att vi är olika. När Anki hör ordet genus säger hon att hon blir glad. Genom att ordet blir känt blir också begreppet diskuterat och det är första steget för ett bättre jämställdhetsarbete på förskolan.

Om och hur diskuteras genusfrågor i arbetet?

Sara tycker att man diskuterar genusfrågor till viss del men att man kunde ta upp och diskutera denna fråga ännu mera. Hon menar att rektor borde ta upp frågan på möten och se till att arbetslaget arbetar med sådana frågor. Kerstin anser att frågan bara kommer upp ibland på planeringsmöten. Anki som gått en kurs i genuspedagogik säger att hon har delat ut en bok ”Modiga prinsessor och ömsinta pojkar” till sina kollegor för att de skall bli insatta i genusfrågor. Alla har inte ännu läst boken men hon försöker uppmuntra sina kollegor att läsa den. Hennes avsikt är att ha något gemensamt att utgå ifrån i arbetet på förskolan.

Finns det ett medvetet arbete med genusfrågor i pedagogiken?

Sara menar att man arbetar med genusfrågor till en viss del. Kerstin tycker att det ingår i varje förskollärares arbete som en pågående process. Hon menar att detta måste vara ett långsiktigt arbete där man själv som förskollärare är ansvarig. Daniel som är rektor säger att de inte tillräckligt arbetat med genusfrågor. ”Förskolan har fått kritik från skolinspektionen för att arbetet inte är tillräckligt väl dokumenterat. Detta skall vara ett prioriterat mål där de måste förbättra sig”, menar Daniel. Anki använder sin kunskap från genuspedagogiken i arbetet så ofta hon har möjlighet.

Största skillnaden mellan att arbeta med flickor eller med pojkar

Kerstin menar att pojkar hörs mer än flickor. Därigenom får de mera såväl positiv som negativ uppmärksamhet. Flickorna kommer ofta i skymundan. ”Vi behöver lyfta fram flickorna mera”, menar Kerstin. Sara betonar att flickor har ett bättre tålamod och att de bättre kan koncentrera sig än pojkar. Flickorna gör klart en lek och börjar först därefter nästa lek. Pojkarna påbörjar först en lek och sedan går de snabbt över till nästa lek. Anki menar att skillnaderna mycket beror på föräldrarna eller vårdnadshavarna och deras inställning. Det gäller att få dem att inse att flickorna inte alltid är söta och gulliga prinsessor och att pojkarna inte behöver vara modiga eller leka med bilar. Vårdnadshavarna borde få en introduktion i ämnet redan på mödravårdscentralen. ”Då skulle man slippa få situationer likt den som vi nyss hade där en mamma var emot att vi arbetar med genusfrågor”, säger Anki.

Vad säger läroplanerna om jämställdhet?

Sara anser att förskolans läroplan menar att man skall arbeta på ett demokratiskt sätt. Enligt Kerstin ingår det i läroplanen att personalen på förskolan skall arbeta för jämställdhet. Anki menar att läroplanen grundar sig på värdegrundsfrågor där alla människor är lika värda. Som pedagog har man stort inflytande över detta, t.ex. till vem som man ger mest talutrymme. Sen kan det ibland vara svårt att agera som man vill om man har stor barngrupp och precis lyckas klara av att hålla ordning på gruppen.

Behövs skriftliga regler om jämställdhetsarbete?

Sara tycker att det skulle vara bra om man kunde ha nerskrivet hur jämställdhetsarbetet skall utföras. Kerstin menar att det inte behövs ytterligare dokumentation då det ingår i varje förskollärares uppdrag att arbeta för jämställdhet. Anki tror inte att skriftliga regler är lösningen. Istället är det utbildning av förskolepersonal i genusfrågor som behövs.

På vilket sätt kunde man bättre arbeta med jämställdhet i förskolan?

Sara menar att man mera kunde uppmuntra pojkar att ta del i flickleksaker och använda flickleksaker och flickor att ta del i pojkleksaker och använda pojkleksaker. Vidare kunde man mera diskutera genusfrågor på arbetslagets möten och också ta med föräldrarna i diskussionen.

Kerstin tar fasta på hur man förhåller sig till barnen. Vid samlingar och grupparbeten kunde man stötta flickorna att få ta större plats. ”Vi kan motarbeta könsmonster i lekar”, säger Kerstin. Vidare säger hon: ”T.ex. väljer ofta barn färger som är kopplade till flickor och pojkar. Man kan dela in barnen i kategorier om flickor och pojkar. Då kan flickorna lättare komma fram”.

Daniel menar att man behöver diskutera genusfrågor bland pedagogerna. Man kan då komma på lösningar hur man skall bemöta pojkar och flickor på ett sätt som främjar jämställdhet. Som chef måste man ha en dialog med alla pedagoger. ”Vad jag som rektor kan göra är att ta upp med pedagogerna att jämställdhet är en del av förskolans uppdrag. Därför ingår den i kriterierna för t.ex. löneutveckling. På så sätt får jämställdhetsarbetet en större tyngd i verksamheten”, säger Daniel.

Anki tar som exempel upp hur hon arbetar med ett tema där hon utgår ifrån någon saga där "Bu och Bä" finns med. "Bu" är flickan som är stark, har mod och är handlingskraftig. "Bä" är pojken som är rädd och ängslig. Hon vill utmana barnen i detta ämne och hon använder gärna drama när hon arbetar med barnen. Ett annat sätt är att beskriva pojkleksaker med mjuka adjektiv och i lekar med prinsessor ta med adjektiv som styrka, mod och möjligheter. "Språket är en dimension som man kan använda sig av", menar Anki.

Observationer - förskolan

Observation 1 – samling

På förskolan är det samling innan frukost som leds av en pedagog (Kerstin). Aktiviteten är "visa samling". Barnen har hemifrån med sig ett föremål, t.ex. en bok, en leksak eller ett "gosedjur". Barnen skall i tur och ordning berätta något om sitt föremål. I gruppen finns ungefär lika många flickor som pojkar. Pojkarna verkar aktiva och har svårt för att sitta stilla. Flickorna däremot sitter stilla och väntar på sin tur. Det blir en flickas tur att berätta om sin Barbiebok. Flickan börjar berätta om boken. En pojke säger: "Oh, det tar hundra år innan hon blir klar!". Vidare säger han: "Vi hinner kanske inte visa våra saker!". Sedan säger någon pojke: "Oh, vad tråkigt!". Slutligen säger en annan: "Hon skall visa hela Barbieboken!", och så skrattar pojkarna. Pedagogen säger flera gånger: "Nu får ni vara tysta pojkar!" men hon verkar inte ha någon större påverkan på dem. Flickan ser ledsen ut men pedagoggen uppmuntrar henne att fortsätta att berätta. (fältanteckningar 2012-04-10).

Observation 2 – lunch och drama

Vid lunchbordet sitter en pedagog (Kerstin) och fem barn ca 4-5 år. Mitt emot pedagoggen sitter en pojke. Pojken är törstig och ropar med hög röst: "Fröken, fröken, mera mjölk, mera mjölk!". "Vad du är törstig!", säger pedagoggen och håller upp mjölk i pojkens glas. Lite senare vänder sig en flicka mot pedagoggen och säger lugnt: "Kan jag få mera mjölk!". Pedagoggen tar mjölkpaketet och ställer det vid flickans glas och säger: "Varsågod, här kommer mjölken!". Flickan håller själv upp i sitt glas.

Efter lunch har barnen en dramaövning tillsammans med en pedagog (Anki). Övningen kallas "Levande charader". Pedagoggen visar en bild på ett djur för bara ett av barnen och det barnet skall sedan visa de andra hur djuret rör sig och hur det låter. De övriga barnen skall försöka gissa vilket djur som visas. Barnen får i tur och ordning föreställa det djur de övriga skall gissa. Det ser ut som om barnen gillar övningen och de är fullkomligt koncentrerade på att först försöka lista ut vilket djur det rör sig om. (fältanteckningar 2012-04-12).

Observation 3 – avlämning till förskolan

Det är tidig morgon och barnen kommer till förskolan med sina föräldrar. En flicka ca 3-4 år kommer tillsammans med sin mamma. Flickan är trött och ger ett blygt intryck. Pedagoggen (Sara) försöker få kontakt med flickan och säger: "Vad fin klänning du har på dig!". Efter en stund kommer en pojke ca 3-4 år med sin mamma. Pojken har på sig en tröja med en bil. Det verkar som om pojken nyss har börjat på förskolan och han vill inte att hans mamma skall lämna honom. Pedagoggen försöker ge uppmärksamhet till pojken och säger: "Vad fin bil du har på tröjan!" (fältanteckningar 2012-04-17).

5.3 Analys – pedagoger och rektor på förskolan

I detta avsnitt kommer vi att analysera materialet och där försöka hitta likheter och skillnader i utsagor och observationer. Vi kommer att jämföra materialet med de teoretiska utgångspunkterna från tidigare avsnitt.

Genus

Enligt vår litteratur definieras genus som det sociala och kulturella könet för att kunna skilja från det biologiska könet vi är födda till (Hirdman 2001:12). Pedagogerna på förskolan kunde i allmänhet inte definiera genus helt enligt Hirdmans modell. Sara som har en äldre utbildning blandade ihop begreppet med allmänna begrepp om skillnader mellan kön. Kerstin som har examinerats för tre år sedan kunde ge en definition som ligger närmare Hirdmans. Anki som studerat genuspedagogik på universitet är väl insatt i genusfrågan och hon kunde ge en definition som ligger närmast Hirdmans.

Diskussion om jämställdhet på förskolan

Läroplanen för förskolan, Lpfö 98, (reviderad 2010) beskriver tydligt att ”personalen skall motverka traditionella könsmonster och könsroller”. Vi menar att ett sätt att arbeta i denna riktning är att bland personalen diskutera frågor om jämställdhet. Sara ansåg att man till viss del diskuterar jämställdhetsfrågor. Hon efterlyste mera diskussion. Kerstin menade att man bara ibland diskuterar jämställdhetsfrågor. Anki arbetade själv aktivt för jämställdhet och hon försökte påverka sina kollegor. Vi kan konstatera att diskussion om jämställdhetsarbete bara upptar en liten del av tiden på möten och sammankomster på förskolan.

Arbete med jämställdhet på förskolan

Nästa steg efter att diskutera jämställdhetsfrågor är att aktivt arbeta med dessa. Sara menade att man bara till viss del arbetar med jämställdhet. Kerstin menade att det är upp till varje pedagog att själv arbeta med jämställdhet i sin dagliga verksamhet. Anki använde genuspedagogik där så är möjligt och hon försökte påverka sina kolleger.

Vid vår observation 1 hade pedagogen Kerstin en samling med barnen där varje barn skulle visa och berätta om ett föremål som barnet tagit med sig hemifrån. När en flicka skulle berätta om sitt föremål använde några pojkar härskarteknik för att trycka ner henne (Jfr Wedin 2011:60, Imsen 2006:182). Pojkarna skrattade och förlöjligade flickan. Trots flera försök lyckades inte Kerstin få stopp på pojkarnas agerande. Pojkarnas härskarteknik verkar vara svår att bryta.

När vi gjorde vår observation 2 befann sig barnen och pedagogen vid lunchbordet. När en pojke högljutt bad om mjölk fyllde Kerstin på hans glas. När så en flicka försiktigt bad om mjölk gav Kerstin henne mjölkpaketet och flickan själv fick hålla upp sin mjölk. Forskning visar att pedagoger ofta går pojkarna tillmötes för att ”få tyst” på dem. Konsekvensen kan bli att pojkarna då lär sig att de har makt (Svaleryd 2002:18-19).

Vid dramaövningen efter lunch gjorde barnen olika övningar som föreställde djur. Eftersom det var en neutral lek kunde pojkarna och flickorna leka på samma villkor. Forskning visar att jämställdhetsarbetet kan främjas om man väljer neutrala ämnen och gemensamma lekar.

Pojkar och flickor får då öva på att lämna de roller de tar när de leker lekar som är typiska pojklekar och typiska flicklekar (Wedin 2011:158).

Vi gjorde observation 3 när barnen med sina föräldrar kom till förskolan på morgonen. Pedagogerna ville få kontakt med den trötta och blyga flickan och ville uppmuntra henne genom att ge beröm för något hos flickan. Hon pratade då om flickans fina klänning. När en trött och ängslig pojke kom till förskolan nämnde hon bilden av hans bil på hans tröja. Pedagogerna förknippade flickan med något sött och vackert medan pojken förknippades med hans bil. På så sätt upprätthålls kvinnlighet och manlighet som motsatser till varandra s.k. dikotomier (Wedin 2011:50). Forskning visar att pedagoger ofta agerar på ett sätt som bekräftar traditionella könsroller (SOU 2006:75).

Under både observation 1 och under observation 2 rådde den heteronormativa ordningen med hierarkisk skillnad mellan pojkar och flickor där pojkarna privilegierades i förhållande till flickorna. Vid observation 1 lyckades inte pedagogerna få tyst på pojkarna och deras makt och hierarki över flickorna blev därigenom accepterat. Vid observation 2 privilegierade pedagogerna pojken i förhållande till flickan i sitt sätt att servera dem.

Daniel som är rektor sade att förskolan inte tillräckligt arbetat med genusfrågor. Förskolan har fått kritik från skolinspektionen för att arbetet inte är väl dokumenterat. ”Detta är ett prioriterat mål där vi måste förbättra oss”, menade Daniel. På förskolans hemsida beskriver man sin verksamhet. Man skriver att på denna förskola ska alla barn känna trygghet och utveckla respekt för all för allt liv. Genom att barnen samarbetar med sina kamrater kan de utveckla social kompetens. Barnen leker och lär tillsammans då man har organiserat dem i grupper med barn från den egna och från andra avdelningar. Arbete med jämställdhet finns inte omnämnt. Vi menar att rektor som chef för verksamheten behöver prioritera jämställdhetsarbetet i högre grad. Det är ytterst rektors ansvar att likabehandlingsplanen blir upprättad (SFS 2008:567, SFS 2010:800).

Skillnader mellan flickor och pojkar

Kerstin menade att pojkar hörs mera än flickor. Därför får de också mera uppmärksamhet. Genom att flickorna är mera tysta hamnar de ofta i skymundan. Kerstin tyckte att vi behöver lyfta fram flickorna. Forskningen bekräftar att pojkar får ta större plats än flickor i samlingar (SOU 2006:75). Anki påpekade att vårdnadshavare bidrar till att olikheter mellan flickor och pojkar upprätthålls. När sedan flickorna och pojkarna kommer till förskolan tar de gärna den roll som föräldrarna gett dem. Svaleryd (2002:31) menar att redan när ett barn föds behandlas barnet olika beroende på om det är en pojke eller flicka. Bl.a. på vilken färg på kläder man ger barnet, hur man pratar med barnet o.s.v. Detta fortsätter sedan under barnets uppväxt.

Läroplanerna

Både Sara och Kerstin sade att förskolans läroplan föreskriver att förskolan skall arbeta för jämställdhet. Anki påpekade att läroplanen grundar sig på värdegrundsfrågor där alla människor är lika värda. Ingen av pedagogerna tog upp att läroplanen talar om vikten av att motverka traditionella könsmonster. Läroplanen, Lpfö 98, (reviderad 2010) beskriver att förskolan uppdrag är att *aktivt* arbeta för förändring.

Behovet av skriftliga regler om jämställdhet

Sara tyckte att man behöver mera skriftliga regler. Anki betonade istället utbildning i jämställdhetsfrågor. Förskolans och skolans styrdokument är dock i sig tydliga när det gäller jämställdhetsarbete. Enligt vår uppfattning verkar det mera vara bättre kunskaper om innehåll i styrdokument och kunskaper i genuspedagogik än ytterligare skriftliga regler som skulle bidra till ett framgångsrikt jämställdhetsarbete på förskolan. Detta bekräftas av (SOU 2006:75) som konstaterar att det inte behövs flera lagar utan att det behövs mer medvetna pedagoger.

Hur kan man bättre arbeta med genusfrågor?

När frågan ställdes hade alla pedagoger idéer om hur jämställdhetsarbete kan bedrivas. Daniel menade att genusfrågor behöver diskuteras mera bland pedagogerna. Anki talade om olika sätt att utmana traditionella mönster i lekar och genom språket. Sara talade om att uppmuntra pojkar att ta del i flicklekar och flickor till att ta del i pojklekar. Kerstin tog upp möjligheten att ha flickor och pojkar i olika grupper och hon nämnde speciellt att man behöver stötta flickorna att få ta större plats. Genom att flickor och pojkar är åtskilda i grupper kan de träna upp förmågor och roller utan konkurrens från det andra könet. Flickor kan få egen tid att leka med tågbanor och pojkar kan få tid att träna på hjälpsamhet (Wedin 2011:67). Vår uppfattning är att just flickorna kan vinna på att få vara i könsdelade grupper under en del av dagen. Vi menar dock att pedagogerna först behöver planera vad de vill uppnå innan de delar upp flickorna och pojkarna i olika grupper. Annars finns det en risk med ett könsuppdelat arbetssätt. Det är lätt att gå in i gamla tankesätt att ”flickor är flickor och pojkar är pojkar” ifall arbetet bara understryker skillnader utan att ta upp möjligheter för att arbeta på ett alternativt sätt (Svaleryd 2002:62).

I den dagliga verksamheten verkade det dock som om alla pedagoger arbetade utifrån sin egen horisont och att det saknades en gemensam plan. Vi anser att ett första steg skulle vara att utbilda samtliga pedagoger i jämställdhetsfrågor och om styrdokument. Nästa steg skulle vara att rektor tillsammans med personalen upprättade en likabehandlingsplan så som finns beskrivet i skollagen och i diskrimineringslagen (SFS 2008:567, SFS 2010:800). Därefter kunde man börja diskutera hur man arbetar för att uppnå målen i planen.

5.4 Skolan, skolans pedagoger och rektor

Skolan är en grundskola i Göteborgsområdet med klasser upp till klass 6, s.k. F6-skola. Skolan har ca 230 elever och ca 30 pedagoger. Skolan har förskola och fritidsverksamhet. Majoriteten av eleverna är antingen själva eller så är deras föräldrar födda utanför Sverige. Skolan brukar benämnas som mångkulturell. I skolans upptagningsområde finns ett mindre villa- och radhusområde men större delen av eleverna bor i höghus. Vår undersökning är gjord på skolans förskoleklass, klass ett och klass två. Skolan har en hemsida. På denna finns beskrivet att skolan har en likabehandlingsplan. Där beskrivs skolans avståndstagande från främlingsfientlighet, intolerans och mobbning.

Elsa Elsa är rektor på F6 skolan. Hon är 60 år och hon har arbetat som rektor i 10 år. Hon är utbildad grundskollärare och hon har tidigare arbetat som sådan.

- Maria Maria är 61 år. Hon examinerades som lågstadielärare år 1972 och hon har arbetat inom skolan sedan dess. Hon har vidareutbildat sig inom specialpedagogik och montessoripedagogik. Idag arbetar hon som klasslärare för klass ett.
- Filip Filip är 32 år och han är utbildad idrottslärare. Han blev examinerad år 2004 och han har därefter arbetat inom skolan. Han undervisar i idrott för elever från klass ett till klass sex.
- Felicia Felicia är 29 år. Hon arbetar med skolans förskoleklass. Hon är utbildad förskollärare och hon examinerades år 2006. Därefter har hon arbetat inom förskolan och under de senaste tre åren med förskoleklass.
- Kalle Kalle är 37 år och han är utbildad till fritidspedagog. Han blev examinerad år 2002 och han har sedan dess arbetat inom skolan. Han arbetar 25 % med klass två i ett arbetslag under skoltid. Före och efter skoltid arbetar han med skolans fritidsverksamhet.

5.5 Resultat – intervjuer, observationer på skolan

Nedan redovisar vi en sammanfattning av våra intervjuer och observationer på skolan.

Vad tänker du på när du hör ordet genus?

Felicia menar att många tänker på killar och tjejer. Men hon tycker att man behöver se på detta i ett större sammanhang. Det finns t.ex. invandrare - svenskar och olika sociala grupper. Kalle tycker att det handlar om likheter och olikheter mellan flickor och pojkar och att man skall behandla dem lika oavsett om det är en flicka eller en pojke. Maria menar att genus handlar om jämställdhet mellan könen. "Idag måste en kvinna göra mera än en man för att få samma lön t.ex. För att få ett mera jämställt samhälle måste man börja tidigt i skolan", säger Maria. När Filip hör ordet genus tänker han på jämställdhet och på skillnader mellan flickor och pojkar. För Elsa innebär ordet genus att hennes tankar går tillbaka till 1970-talet. Då var jämställdhet ett "populärt" ämne och man arbetade verkligen för jämställdhet mellan kvinnor och män och mellan flickor och pojkar. "Idag har jämställdhetsbegreppet blivit urvattnat. Förr såg man ofta män som gick med barnvagn. Då hade man absolut inte rosa färger för flickor och blå färger för pojkar. Det skulle vara brunt eller orange för att visa att man inte kopplar ihop färger med barnets kön", säger Elsa.

Om och hur diskuteras genusfrågor i arbetet?

Maria tycker att man bara diskuterar genusfrågor om det händer något speciellt. Däremellan kan det gå långa perioder utan att detta diskuteras. Kalle tycker inte heller att man diskuterar genusfrågor mycket vilket han tycker är synd då han tycker att finns mycket mera man kunde göra. Felicia menar att man inte direkt pratar om genusfrågor. Däremot indirekt då man pratar om tjejer och killar eller om individer. Filip påpekar att frågan kommer upp då och vid informella tillfällen som i personalrummet. Elsa menar att man inte diskuterar genusfrågor rent allmänt, bara om frågan kommer upp av någon speciell anledning.

Finns det ett medvetet arbete med genusfrågor i pedagogiken?

Kalle menar att han inte arbetar med genusfrågor men att han istället försöker se alla som individer. Filip igen anser att han arbetar med genusfrågor till viss del och även han säger att han inte försöker göra skillnad mellan pojkar och flickor utan han försöker se dem som individer. Felicia säger att hon är medveten om genusfrågor och att hon ibland aktivt arbetar för jämställdhet. T.ex. om pojkgrupper hörs mest försöker hon lyfta fram flickgrupper. När hon har "dans-stop-lek" där flickorna är mest aktiva stöttar hon pojkarna. ("dans-stop-lek" är en lek där man till musik skall röra sig tills musiken tystnar och sedan stanna i den position man just då befinner sig i). "Man kan blanda pojkar och flickor i samma grupp", säger Maria. Hon påpekar att då får pojkarna och flickorna arbeta tillsammans. "Det kan fungera bra om pojkarna och flickorna är ungefär lika många", menar Maria. Elsa berättar att en lärare hade föreslagit att de skulle anställa en genuspedagog. Hon har inte anställt någon då hon inte tror att en enda lärare kan påverka de andra. Elsa som är rektor planerar och fördelar behovet av lärare i klasserna. Om det finns flera pojkar i klassen behövs det flera lärare och om det finns flera flickor behövs det färre lärare. Elsa påpekar att det finns en likabehandlingsplan som uppdateras varje år.

Största skillnaden mellan att arbeta med flickor eller med pojkar

Maria menar att flickorna oftast vill göra som läraren säger. Pojkarna behöver mera struktur och de vill ofta tänja på gränserna. Pojkarna tröttnar också fortare om de inte hela tiden får klara instruktioner om vad de skall göra. Felicia menar att det inte är så stora skillnader med att arbeta med flickor och pojkar. Istället finns det individer både bland pojkarna och bland flickorna som sticker ut. "Om jag arbetar med neutrala saker som naturkunskap kommer pojkarna och flickorna närmare varandra på ett annat sätt", menar Felicia. Även Kalle tycker att det är liten skillnad mellan flickor och pojkar. "Som pedagog borde man själv komma ifrån synsättet att alla pojkar är bråkiga och alla flickor är blyga och tysta. Det finns många undantag i bägge grupperna", säger Kalle.

Vad säger läroplanerna om jämställdhet?

Maria menar att läroplanen betonar att det skall vara jämställdhet i skolan. Felicia säger sig känna till läroplanens innehåll om jämställdhet. Även Filip menar att läroplanen slår fast att man skall arbeta för jämställdhet i skolan. Kalle påpekar att man skall se pojkarna och flickorna som individer.

Behövs ytterligare skriftliga regler om jämställdhetsarbete?

Alla lärare tycker att det skulle vara bra om det fanns tydligare regler för hur jämställdhetsarbetet skall bedrivas i skolan. Kalle och Felicia menar att detta borde tas upp på möten och att man mera skulle diskutera ämnet bland kollegorna. Elsa påpekar att det redan finns beskrivet i skolans uppdrag att man skall arbeta för jämställdhet.

På vilket sätt kunde man bättre arbeta med jämställdhet i skolan?

Både Filip och Kalle menar att de först borde lära sig mera om genusfrågor. Först då kunde de bättre veta hur de skulle gå tillväga i det dagliga arbetet på skolan. Felicia anser att man mera kunde välja ämnen som är neutrala och inte typiska flick- eller pojkämnen. Det skulle då bli lättare komma ifrån typiska pojk- och flickmönster. Maria tycker att många pedagoger tror att

de arbetar för jämställdhet trots att de inte gör det. Man borde spela in en lektion på film och så kunde man följa hur man själv arbetar. Då skulle man säkert upptäcka saker som kan förbättras.

Observationer - skolan

Observation 1 – klassrummet

Det är 27 elever från klass ett som har undervisning i svenska med läraren (Maria). I klassrummet finns 10 pojkar och 17 flickor. Observationen pågick under en hel lektion på 45 minuter och varje minut gjordes en notering om vart lärarens uppmärksamhet riktades (Stukat 2005:52). En gång varje minut kryssades alltså något av följande alternativ för:

A. Läraren ger ingen särskild uppmärksamhet:	3 ggr
B. Läraren talar till klassen:	12 ggr
C. Läraren uppmärksammar pojkgrupp:	2 ggr
D. Ger uppmärksamhet åt en pojke:	12 ggr
E. Läraren uppmärksammar flickgrupp:	0 ggr
F. Ger uppmärksamhet åt en flicka:	16 ggr

Sammanlagt gav läraren uppmärksamhet åt pojke/pojkgrupp 14 ggr och åt flicka/flickgrupp 16 ggr, alltså fick pojkarna 47 % av lärarens uppmärksamhet. Flickorna var 17 st. och pojkarna 10 st. alltså borde pojkarna fått 37 % av lärarens uppmärksamhet ifall läraren gett lika mycket uppmärksamhet till båda grupperna. Under lektionen arbetade eleverna med sina arbetshäften där de skulle fylla i olika ord. Tre av flickorna blev färdiga med sina uppgifter innan lektionen var slut och läraren bad dem därför hjälpa tre andra elever som låg efter i arbetet. (fältanteckningar 2012-04-18).

Observation 2 – ”påskpyssel”

Under skoltid har fritidspedagogen (Kalle) vissa timmar med eleverna. Just idag är det ”påskpyssel” och eleverna klipper och målar olika föremål. En flicka räcker upp handen för att få pedagogens uppmärksamhet. Pedagogens observerar flickan och är på väg till henne. Under pedagogens väg till flickan blir han två gånger stoppad av pojkar som tar direkt kontakt med honom. Pedagogens ger utförliga instruktioner till den ena av pojkarna och han hjälper den andra pojken med hans arbete. Flickan får vänta en lång stund. Till slut kommer pedagogens fram till flickan. Pedagogens ger en kort instruktion till flickan och går sedan vidare runt i klassen. (fältanteckningar 2012-04-04).

Observation 3 – idrott

Det är idrottslektion för klass två på skolan. Klassen befinner sig i gymnasalen och idrottsläraren (Filip) leder lektionen. Klassen har 10 pojkar och 14 flickor. Första delen av lektionen är klassen delad i en pojkgrupp och en flickgrupp. I sina grupper försöker pojkarna och flickorna kasta en boll på en annan elev som försöker värja sig och inte bli träffad. Under andra delen av lektionen skall alla hoppa höjdhopp. Eleverna hoppar i tur och ordning. En flicka misslyckas med att hoppa och ribban faller både vid hennes första och andra försök. Två pojkar skrattar högt när de ser att hon misslyckas andra gången. Idrottsläraren ger pojkarna en tydlig tillrättavisning och han lyckas få tyst på pojkarna. Vid det tredje försöket lyckas flickan hoppa utan att ribban faller. (fältanteckningar 2012-04-11).

5.6 Analys - pedagoger och rektor på skolan

I det följande kommer vi att analysera materialet och försöka hitta likheter och skillnader i utsagor och observationer. På samma gång kommer vi att jämföra materialet med de teoretiska utgångspunkterna från tidigare avsnitt.

Genus

Ingen av lärarna kunde ge en helt korrekt beskrivning av begreppet genus så som det är definierat i litteraturen. Felicia verkade vilja undvika frågan och pratade hellre om jämlikhet. De andra tänkte på jämställdhet mellan flickor och pojkar eller mellan kvinnor och män. Genus definieras som det sociala och kulturella könet för att kunna skilja från det biologiska könet vi är födda till (Hirdman 2001:12).

Diskussion om jämställdhet på skolan

Alla lärare inklusive rektorn tyckte att jämställdhetsfrågor inte diskuteras speciellt mycket på skolan. Kalle tyckte att frågan borde diskuteras mera. De övriga inklusive rektorn hade inte uppgett att det finns behov av mer diskussion trots att ämnet bara sällan diskuteras. Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr 11, beskriver att ”skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster”. Vår åsikt är att man inte kan arbeta i en sådan anda om man inte har en öppen diskussion om hur man skall gå tillväga.

Arbete med jämställdhet på skolan

Både Filip och Kalle menade att de inte försöker göra skillnad mellan flickor och pojkar utan att de försöker se dem som individer. Filip ansåg att han trots allt arbetar med jämställdhetsfrågor till viss del. Kalle menade att genom att han ser flickor och pojkar som egna individer så finns det inget större behov av jämställdhetsarbete. Kalle och Filip har tagit lärarexamen för ungefär lika länge sedan. Filip är idrottslärare och han har en längre utbildning än Kalle som är fritidspedagog. Vår tolkning är att en längre utbildning möjligen kan ge bättre förutsättningar att följa med förändringar i läroplanerna. Jämställdhetsarbetet har fått större tyngd i de läroplaner som finns idag jämfört med de läroplaner som fanns när Filip och Kalle studerade på lärarutbildningen.

Felicia försöker ibland lyfta fram flickor. Maria ansåg att blandade grupper med flickor och pojkar kan vara ett bra sätt att arbeta på. Forskning har dock visat att man som lärare bör vara försiktig att blanda pojkar och flickor. I blandade grupper blir det ofta så att flickor blir en hjälp till läraren och de får agera som ”problemlösare” för stökiga pojkar (Svaleryd 2002:21). I grupper tar flickorna ofta på sig en roll som uppfostrare till pojkarna (Ambjörnsson 2003:61). Vid grupparbeten med blandade grupper har det visat sig att flickorna ofta får ”göra jobbet” och att flickorna istället lär sig bäst vid renodlade flickgrupper (Wedin 2011:176). Skilda pojk- och flickgrupper under en del av undervisningstiden kan istället vara ett bra sätt att öva upp kompetenser som man annars inte har möjlighet till (Svaleryd 2002:65). Om pojkar och flickor är uppdelade i egna grupper får inte pojkarna heller samma möjlighet utöva härskarteknik (Wedin 2011:59, Imsen 2006:182). Flickorna verkar bli ”förlorare” och pojkarna ”vinnare” i blandade grupper. Forskningen visar att flickorna behöver stötta i skolan i jämförelse med pojkarna. Därför menar vi att sett ur ett jämställdhetsperspektiv är det mest fördelaktigt att flickor och pojkar arbetar i egna grupper. Vi menar att ingen av lärarna aktivt arbetar med att förebygga traditionella könsmonster så som läroplanen föreskriver.

Elsa som är rektor fördelar lärarresurserna så att klasser med mycket pojkar får mera lärarresurser. Hon bekräftar tankesättet att pojkar får och behöver mer tid av läraren än flickor. Elsa menar att det inte hjälper att anställa en genuspedagog. Elsa påpekar också att det finns en likabehandlingsplan som upprättas varje år. Detta är skolans skyldighet enligt skollagen (SFS 2010:800) och diskrimineringslagen (SFS 2008:567). Det verkar dock inte som om likabehandlingsplanen är känd bland lärarna på skolan. Ingen av dem har nämnt att det finns en sådan och att man årligen diskuterar dess innehåll.

När vi gjorde observation 1 hade klassläraren Maria undervisning med klassen som bestod av 10 pojkar och 17 flickor. Pojkarna fick 47 % av lärarens uppmärksamhet men de borde ha fått 37 % av lärarens uppmärksamhet om man tar hänsyn till antal flickor och pojkar i klassen. Tidigare studier visar att lärare ger pojkar mera uppmärksamhet än flickor (Svaleryd 2002:18, SOU 2010:99). Genom att pojkarna oftast tar mesta tiden av talutrymmet i klassen kommer lärarens uppmärksamhet att riktas mest mot pojkarna (Ambjörnsson 2003:59). Vår observation kan bekräfta detta förhållande. Flickorna fick även agera som hjälp åt andra elever. Forskning visar att flickor ofta får ta en roll som hjälpfröknar (Svaleryd 2002:21).

Vid vår observation 2 hade fritidspedagogen Kalle en aktivitet med eleverna. En flicka räckte upp handen och markerade att hon ville ha hjälp. På väg till flickan stannade Kalle två gånger och hjälpte pojkarna som tog direkt kontakt med honom utan att först markera att de ville ha hjälp. Kalle gav dem genast uppmärksamhet istället för att be pojkarna vänta och först gå till flickan. Kalle hjälpte dessutom pojkarna mera än han hjälpte flickan. Forskning visar att pojkar är mera högljudda och kräver lärarens uppmärksamhet (Svaleryd 2002:18). Lärarna väljer därför att ge pojkarna störst uppmärksamhet. På så sätt bekräftar lärarna pojkarnas makt över flickorna.

Vår observation 3 gjorde vi i gymnasalen där lektionen leddes av idrottsläraren Filip. En flicka misslyckades med att hoppa höjdhopp. Två pojkar skrattade och gjorde flickan till åtlöje. Läraren visade tydligt pojkarna att deras beteende inte var accepterat men flickan blev redan ledsen och kränkt. Eftersom pojkarna agerade som de gjorde hade läraren antagligen under tidigare idrottslektioner inte tillräcklig väl gjort klart för eleverna att de inte får kränka varandra och speciellt för pojkarna att de inte får kränka flickorna. Forskning visar att pojkar ofta använder härskartekniker mot flickor (Wedin 2011:59, Imsen 2006:182).

Den heteronormativa ordningen med hierarkisk skillnad mellan pojkar och flickor och där pojkarna privilegierades rådde både under observation 1 och under observation 2. Vid observation 1 gav klassläraren under lektionen mera uppmärksamhet till pojkarna än till flickorna och privilegierade på så vis pojkarna. Vid observation 2 privilegierade pedagogen pojkarna i förhållande till flickan i sitt sätt att ge dem uppmärksamhet när de visade att de ville ha pedagogens hjälp.

Skillnader mellan flickor och pojkar

Kalle tycker att det bara är liten skillnad mellan flickor och pojkar och att det finns individer som har olika beteenden i bägge grupperna. Felicia tycker inte heller att det inte är så stora skillnader mellan flickor och pojkar. De är alla individer som är olika. Vi antar att om man som lärare anser att det inte finns skillnad mellan flickor och pojkar anser man förmodligen inte heller att det finns något större behov av jämställdhetsarbete. Felicia menar att hon gärna arbetar med neutrala ämnen för då kommer pojkarna och flickorna närmare varandra. Forskning visar att det kan vara bra att välja neutrala ämnen där så är möjligt. Elever upplever

t.ex. skogen som neutral (Jfr Wedin 2011:159). Maria menar att flickor till skillnad mot pojkar ofta vill göra det som läraren säger. Forskning visar att flickor ofta får positiv kritik och bekräftelse om de är duktiga och lydiga. De lär sig då att deras roll är att vara duktiga och lydiga (Jfr Svaleryd 2002:21).

Läroplanerna

Maria, Felicia och Filip menar att läroplanerna tar upp frågor om jämställdhet d.v.s. att alla skall behandlas lika. Kalle påpekar att läroplanens innehåll är att man inte skall arbeta efter traditionellt könsmonster utan att man skall se pojkarna och flickorna som individer. Ingen av lärarna tar upp läroplanens, Lgr 11, innehåll om att man skall *motverka* traditionella könsmonster.

Behövs ytterligare skriftliga regler on jämställdhet?

Samtliga lärare tycker att det skulle vara bra om det fanns tydligare regler om hur jämställdhetsarbetet skall bedrivas på skolan. Både Kalle och Felicia menar att ämnet borde tas upp på möten och att man mera skulle diskutera ämnet bland kollegorna. Elsa menar att man skall arbeta för jämställdhet redan finns i skolan uppdrag, det behövs inte flera regler om detta. Skolan har en likabehandlingsplan enligt skollagen (SFS 2010:800) och diskrimineringslagen (SFS 2008:567). Den förutsätter att man årligen diskuterar det gångna året och baserat på detta årligen diskuterar det gångna årets aktiviteter när man årligen gör en ny plan. Vi upplever att bara rektor på skolan känner till likabehandlingsplanen. Ingen av lärarna nämnde att en sådan fanns eller att man diskuterat dess innehåll.

Hur kan man bättre arbeta med genusfrågor?

Maria tycker att många pedagoger tror att de arbetar för jämställdhet trots att de inte gör det. Man borde spela in en lektion på film och så kunde man sedan följa hur man själv arbetar. Att spela in situationer på video och sedan analysera dessa är ett bra sätt att samla information (Jfr Wedin 2011:139-141). Om man har dokumenterat hur man arbetar har man något att utgå ifrån när man vill utveckla sitt arbete. För att kunna arbeta bättre efterlyser Kalle och Filip mera utbildning i genusfrågor. Vi menar att utbildning i genuspedagogik för lärarna är en förutsättning för att komma vidare med jämställdhetsarbetet. Forskning visar att just pedagogernas kunskap har avgörande betydelse (SOU 2006:75). Elsa tycker att en anställd genuspedagog inte skulle lösa problemet. Vi kan hålla med om att bara genom att anställa en enda genusmedveten person kan man knappast bedriva ett framgångsrikt jämställdhetsarbete. Vår uppfattning är att Elsa som rektor istället borde involvera lärarna i likabehandlingsplanen.

6 Diskussion

6.1 Våra frågeställningar

I detta avsnitt vill vi diskutera vårt resultat i förhållande till syftet och till de frågeställningar vi ställde när vi påbörjade vår undersökning. Vårt syfte med undersökningen var att ta reda på hur långt man kommit i jämställdhetsarbetet på förskolan och grundskolans lägre klasser. Vi ville därför undersöka om jämställdhetsarbetet fungerar på en förskola och en grundskolas lägre klasser. För att ta reda på detta delade vi upp frågeställningen i tre följdfrågor: Hur förhåller sig pedagogerna till jämställdhetsfrågor när de pratar om flickor och pojkar? Hur

agerar pedagogerna i mötet med eleverna sett ur ett jämställdhetsperspektiv? Finns det skillnader i pedagogernas förhållningssätt och agerande när det gäller förskolan och när det gäller grundskolans lägre klasser?

6.1.1 Hur förhåller sig pedagogerna till jämställdhetsfrågor när de pratar om flickor och pojkar?

Alla pedagoger menade att pojkar och flickor är olika på något sätt. En del av pedagogerna påpekade att flickor och pojkar är olika men inte beroende på kön utan att för att de är olika individer. Vi menar att anse att pojkar och flickor är olika just för att de är pojkar och flickor är en förutsättning för att förstå att det finns ett behov för ett jämställdhetsarbete. Forskning visar att innebörden av själva jämställdhetsbegreppet inte är självklar bland pedagoger (Wernersson 2009:100). Andra studier visar att det bland pedagoger även finns en okunskap om vad jämställdhetsarbete egentligen innebär för verksamheten på förskolan och skolan (SOU 2006:75, SOU 2009:64). Av de pedagoger vi intervjuade menade en att hon ibland låter flickor och pojkar vara i egna grupper medan en annan någon gång blandar flickor och pojkar när dessa skall arbeta i grupp. Forskning visar att flickor behöver stöttas i skolan. Att låta flickor och pojkar arbeta i egna grupper under en del av dagen ger en gynnsam effekt i flickors utveckling (Wedin 2011:59, Imsen 2006:182). En pedagog säger att hon ibland försöker välja ämnen som är könsneutrala t.ex. djur och natur. Forskning visar att könsneutrala ämnen minskar tendenser att gå in i traditionella könsmonster (Wedin 2011:159). Pedagogerna vi intervjuade har lite olika idéer om vad man kunde göra men det finns ingen samordning i den dagliga verksamheten. Allmänt sett är pedagogerna både på förskolan och i skolan även okunniga om läroplanernas, Lpfö 98 och Lgr 11, innehåll med avseende på jämställdhetsarbete. Varken på förskolan eller i skolan uppfylls styrdokumentens mål om att aktivt verka för jämställdhet och att motverka traditionella könsmonster. När frågan om jämställdhet ställs säger flertalet av pedagogerna att man mera kunde diskutera jämställdhetsfrågor men de nämner inte att jämställdhetsarbetet behöver prioriteras. I vår undersökning ingick två manliga pedagoger och en manlig rektor. Vi kunde inte se någon skillnad i förhållningssätt mellan kvinnliga och manliga pedagoger. Däremot kunde vi konstatera att pedagoger som har en nyare utbildning har en större förståelse för behovet av jämställdhetsarbete än de med en äldre utbildning.

6.1.2 Hur agerar pedagogerna i mötet med eleverna sett ur ett jämställdhetsperspektiv?

Pedagogerna både på förskolan och på grundskolans lägre klasser sade sig till en viss del arbeta med jämställdhet. De gör en del medvetna val för att befrämja jämställdhet. Beroende på hur kunniga de är i ämnet arbetar de för jämställdhet olika grad. Våra observationer visar att pedagogerna trots viss ambition för jämställdhet ibland tar en roll som istället bekräftar traditionella könsmonster bland eleverna (SOU 2006:75, SOU 2009:64). Vår uppfattning är att detta ofta är en omedveten handling. Om pedagogerna var utbildade i genuspedagogik kunde de agera på ett sätt som bättre stöttar jämställdhetsarbetet. Vi har baserat detta ställningstagande på vår intervju med en pedagog som studerat genuspedagogik. Vår undersökning visade också att pedagogerna med en äldre examen har sämre förutsättningar för att agera för jämställdhet i sitt möte med pojkar och flickor. Detta kan ha sin grund i att jämställdhetsarbetet fått en större vikt i senare års läroplaner. Pedagogerna i vår undersökning verkar alltså till största delen inte vara på det klara med vad styrdokumentet föreskriver om jämställdhetsarbetet. Det kan delvis bero på att rektorerna inte har prioriterat denna fråga i verksamheten. Vår uppfattning är att det både på förskolan och på skolan är upp till varje pedagog att planera och agera baserat på sitt eget omdöme och sin egen kunskap.

6.1.3 Finns det skillnader i pedagogernas förhållningssätt och agerande när det gäller förskolan och när det gäller grundskolans lägre klasser?

Även om det inte var stora skillnader kunde vi i någon fråga tycka att personalen på förskolan hade bättre kunskap om jämställdhetsfrågor än personalen i skolan. Ett exempel var vad man ansåg om att blanda flickor och pojkar i gemensamma grupper eller ha dem i skilda grupper. På förskolan fanns det åsikter om att det kunde vara bra att ha egna pojk- och flickgrupper. I skolan igen nämndes det att det kunde vara bra att ha blandade grupper. Forskning visar att skilda flick- och pojkgrupper under en del av dagen kan vara bra då detta arbetssätt speciellt stöttar flickorna (Wedin 2011:176-177, Svaleryd 2002:65). I övrigt sades det både på förskolan och i skolan att man delvis arbetar med jämställdhetsfrågor. Jämfört med övrigt arbete verkade detta inte vara prioriterat i någon större omfattning.

Varje förskola och skola skall ha en likabehandlingsplan enligt skollagen (SFS 2010:800) och diskrimineringslagen (SFS 2008:567). Likabehandlingsplanen skall dessutom upprättas årligen och givetvis vara känd av pedagogerna och av eleverna. Skolans rektor beskrev skolans likabehandlingsplan medan skolans pedagoger inte verkade känna till denna. Förskolans rektor nämnde att de måste förbättra jämställdhetsarbetet och dokumentera detta. Förskolans pedagoger verkade inte känna till dessa planer. Båda rektorerna hade försummat att informera sin personal. På förskolan och i skolan gick pedagogerna i intervjuer och observationer ofta in i traditionella invanda mönster i sitt förhållningssätt till eleverna (SOU 2006:75, SOU 2009:64). Det fanns dock ett undantag. På förskolan fanns det en pedagog som vidareutbildat sig inom genuspedagogik. Hon skiljde sig från de övriga pedagogerna både på förskolan och i skolan. Hon kom med förslag om åtgärder och vad vi kunde se arbetade hon även aktivt för jämställdhet. I övrigt såg vi inga större skillnader i förhållningssätt och agerande mellan förskolans och skolans pedagoger.

6.2 Vad kan vår undersökning tillföra skolan och lärarutbildningen?

Innan vi påbörjat vår studie hade vi under vår verksamhetsförlagda undervisning observerat att det ibland förekommer situationer som inte befrämjar jämställdhet mellan flickor och pojkar. Vi var dock inte medvetna om att kunskapen om styrdokument och om jämställdhetsfrågor var så bristfällig bland pedagogerna. Vårt arbete har gett oss en ny insikt som vi kommer att ta med oss i vår kommande verksamhet som pedagoger. Vi tror att vår undersökning kan belysa den okunskap om genuspedagogik och den brist på arbete för jämställdhet som förekommer på förskola och skola. Vår förhoppning är att andra lärarkandidater och redan verksamma pedagoger som läser vår undersökning blir medvetna om att arbetet för jämställdhet är något som behöver prioriteras både på förskolan och i skolan.

6.3 Vad kan ytterligare göras för att förbättra jämställdhetsarbetet?

När vi gjorde vår undersökning, kom vi som tidigare nämnts på förskolan i kontakt med en pedagog som efter sin examen studerat genuspedagogik på universitetet. Vi menar att just kunskaper om genuspedagogik är en förutsättning för att komma vidare med jämställdhetsarbetet. Om man har kunskaper om genuspedagogik har man bättre förutsättningar för att ur ett jämställdhetsperspektiv kritiskt ifrågasätta dagens verksamhet. Man kan då inta ett normkritiskt arbetssätt för att utveckla verksamheten (Jfr Bromseth & Darj 2010). Skolans läroplaner revideras och uppdateras kontinuerligt. Vår uppfattning är

därför att om pedagogerna bättre uppdaterade sig om nyheter i skolans läroplaner skulle det stärka dem i deras yrkesutövning. Som en tredje aktivitet anser vi att rektorer både på förskolan och i skolan mera behöver engagera sig i jämställdhetsarbetet. Rektorn på förskolan uttryckte det som att jämställdhet är en fråga som ingår som en del i skolans uppdrag och därför kunde vara en del av lönekriterierna. Om frågan fick en sådan tyngd skulle den med säkerhet bidra till att jämställdhetsarbetet i högre grad prioriterades bland pedagogerna. Enbart bättre lön för bra jämställdhetsarbete ger naturligtvis ingen långsiktig effekt. Arbetet måste enligt vår uppfattning grunda sig på att pedagogerna förstår varför ett sådant arbete skall bedrivas.

6.4 Vidare forskning

Som vi tidigare nämnt är vår uppfattning att goda kunskaper i genuspedagogik är en förutsättning för ett framgångsrikt jämställdhetsarbete. Som en vidare undersökning skulle vi vilja studera hur jämställdhetsarbetet fungerar på en förskola och en skola där personalen genomgått en kurs i genuspedagogik. Då kunde vi eventuellt verifiera vårt antagande om att otillräckliga kunskaper är grundorsaken till att jämställdhetsarbetet går så långsamt framåt.

Litteraturlista

- Ambjörnsson, F.(2003). *I en klass för sig: Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront förlag.
- de Beauvoir, S. (2002[1949]). *Det andra könet*. (övers. A. Gomblos-Inczèdy & Å. Moberg). Stockholm: Norstedts.
- Bromseth, J. & Darj, F. (Red).(2010). *Normkritisk pedagogik - Makt, lärande och strategier för förändring*. Uppsala: Centrum för genusvetenskap.
- Carlsson Wetterberg, C.& Jansdotter, A. (Red). (2004). *Genushistoria – En historisk exposé*. Lund: Studentlitteratur.
- Dimenäs, J. (Red.).(2007). *Lära till lärare. Att utveckla läraryrket – vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. Stockholm: Liber.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2007). *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Hirdman, Y. (2001). *Genus - om det stabilas föränderliga former*. Malmö: Liber.
- Holm, A-S. (2005).”Vi killar har lite mer vi sidan om”-maskuliniteter, feminiteter och studieresultat. I *Didaktisk tidskrift*, nr. 1-2, 2005.
- Imsen, G.(2006). *Elevens värld: Introduktion till pedagogisk psykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Kajser, L.& Öhlander, M. (Red.).(2011) *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Lenz Taguchi, H. (2004). *In på bara benet. En introduktion till feministisk poststrukturalism*. Stockholm: HLS Förlag.
- Stukát, S.(2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Svaleryd, K.(2002). *Genuspedagogik*. Stockholm: Liber.
- Säljö, R.(2000). *Lärande i praktiken – Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Wedin, E-K.(2011). *Jämställdhetsarbete i förskola och skola*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Wernersson, I.(Red.).(2009). *Genus i förskola och skola. Förändringar i policy, perspektiv och praktik*. Göteborg: Göteborgs Universitet.

Styrdokument

Utbildningsdepartementet. (2011). *Lgr11: Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Utbildningsdepartementet. (2010). *Lpfö 98 (reviderad 2010): Läroplan för förskolan*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Internetkällor

SFS 2008:567, *Diskrimineringslag*. Hämtad 6 april 2012, från <http://62.95.69.3/SFSdoc/08/080567.PDF>

SFS 2010:800, *Skollag*. Hämtad 6 april 2012, från <http://62.95.69.3/SFSdoc/10/100800.PDF>

SOU 2005:66, *Makt att utforma samhället och sitt eget liv*. Hämtad 8 april 2012, från <http://www.regeringen.se/content/1/c6/04/79/15/f31c34cf.pdf>

SOU 2006:75, *Jämställd i förskola – om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete*. Hämtad 10 april 2012, från <http://www.regeringen.se/content/1/c6/06/72/88/1a5ba502.pdf>

SOU 2009:64, *Flickor och pojkar i skolan – hur jämställt är det?* Hämtad 14 april 2012, från <http://www.regeringen.se/content/1/c6/12/94/34/1994d30d.pdf>

SOU 2010:10, *Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i historia*. Hämtad 11 april, från <http://www.regeringen.se/content/1/c6/13/98/33/ff1050e3.pdf>

SOU 2010:33, *Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i samhällskunskap*. Hämtad 11 april, från <http://www.regeringen.se/content/1/c6/14/52/08/d80cbdcf.pdf>

SOU 2010:51, *Könsskillnader i skolprestationer – idéer om orsaker*. Hämtad 10 april 2012, från <http://www.regeringen.se/content/1/c6/14/91/37/08eec22b.pdf>

SOU 2010:79, *Flickors och pojkars psykiska hälsa i skolan: en kunskapsöversikt*. Hämtad 13 april 2012, från <http://www.regeringen.se/content/1/c6/15/49/84/3e10eb14.pdf>

SOU 2010:99, *Flickor, pojkar, individer – om betydelsen av jämställdhet för kunskap och utveckling i skolan*. Hämtad 8 april 2012 från <http://www.regeringen.se/content/1/c6/15/84/27/7f4c3197.pdf>

Svenska Dagbladet. "Hen" föreslogs av språkforskare redan 1994- i SvD. Hämtad 27 april 2012, <http://blog.svd.se/kultur/2012/03/08/%E2%80%9Dhen%E2%80%9D-foreslogs-av-sprakforskare-redan-1994-%E2%80%93-i-svd/>

Vetenskapsrådet. *Forskningsetiska principer*. Hämtad 4 april 2012, från <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Bilaga

Intervjufrågor

Uppvärmningsfrågor till pedagog/rektor

- Vad heter du? (kvinna eller man)
- Hur gammal är du?
- Vad har du för tjänst på skolan/förskolan?
- Vilket år tog du din examen?
- Hur länge har du jobbat inom skolan/förskolan?

Pedagog - Frågor om flickor respektive pojkar

- Tycker du att det finns skillnader mellan att arbeta med flickor och pojkar?
- Om det finns skillnader, beskriv skillnaderna!
- Varför finns skillnaderna?
- Kan man göra något för att motverka skillnaderna?
- Vad är största utmaningen med att arbeta med pojkar?
- Vad är största utmaningen med att arbeta med flickor?
- Vad tänker du på när du hör ordet genus?
- Arbetar ni medvetet med genusfrågor i pedagogiken?
- Vet du vad läroplanen säger om jämställdhet mellan könen?
- Diskuteras genusfrågor i arbetslaget?
- Om du får i uppdrag att jobba med jämställdhet, hur skulle du göra det?
- Behövs skriftliga regler om jämställdhetsarbetet?
- Finns det något ytterligare du vill lägga till?

Rektor - Frågor om flickor respektive pojkar

- När du hör ordet genus vad tänker du då?
- Tycker du att det finns skillnader mellan att arbeta med pojkar och flickor?
- Om det finns skillnader, beskriv skillnaderna!
- Varför finns skillnaderna?
- Kan man göra något för att motverka skillnaderna?
- Vad är största utmaningen med att arbeta med pojkar?
- Vad är största utmaningen med att arbeta med flickor?
- Arbetar ni medvetet med genusfrågor i skolan?
- Vet du vad läroplanen säger om jämställdhet mellan könen?
- Diskuteras genusfrågor på skolan?
- Behövs skriftliga regler om jämställdhetsarbetet?
- Finns det något ytterligare du vill lägga till?